

اسنپ‌بک؛ آزمون تازه تجارت ایران

فعال شدن مکانیسم ماشه ریسک‌های بانکی و لجستیکی ایجاد می‌کند، کاهش رقابت‌پذیری کالاها را محتمل می‌سازد و ظرفیت صادرات خدمات مهندسی و تهاتر با شرکای منطقه‌ای می‌تواند بخشی از فشارها را کاهش دهد

▲ صنعت نفت؛ اصلی‌ترین هدف مکانیسم ماشه

راه‌های جایگزین است. تحریم‌ها با وجود شدت، همچنان با محدودیت‌های اجرایی همراه‌اند و همین امر امکان دور زدن آن‌ها را فراهم می‌کند. در ماه‌های اخیر بهبود روابط ایران با امارات و قطر بستر شکل‌گیری کانال‌های مالی تازه‌ای را فراهم آورده که می‌تواند بخشی از فشار تحریم‌ها را کاهش دهد. این کانال‌ها به تهران امکان می‌دهند مبادلات ارزی و تجاری را در سطح منطقه تسهیل کرده و بخشی از کسری احتمالی ناشی از محدودیت‌های بانکی بین‌المللی را جبران کند.

محدودیت‌های مالی ایران

فعال شدن مکانیسم ماشه اگرچه در ظاهر شدت و دامنه‌ای کمتر از تحریم‌های آمریکا دارد، اما می‌تواند ضربه‌های پنهان و عمیقی بر شبکه مالی و تجاری ایران وارد کند. به گفته حمیدرضا جیهانی، کارشناس اقتصادی، مهم‌ترین اثر این سازوکار محدودسازی کانال‌های مالی و بیمه‌ای ایران است. او معتقد است که با بازگشت تحریم‌های شورای امنیت، دسترسی ایران به ظرفیت‌های لجستیکی و کانال‌های انتقال کالاها به‌طور جدی دچار اختلال خواهد شد. این محدودیت‌ها نه تنها هزینه‌های تولید و تجارت را بالا می‌برد، بلکه سودآوری و توجیه‌پذیری بسیاری از فعالیت‌های اقتصادی بین‌المللی را زیر سؤال می‌برد. جیهانی تأکید دارد که دشواری‌ها فقط به حوزه لجستیک محدود نمی‌شود. واردات قطعات حساس و فناوری‌های با کاربرد دوگانه در شرایط اسنپ‌بک با موانع سخت‌تری روبه‌رو خواهد شد. ریسک‌های بیمه‌ای و هزینه‌های مرتبط با حمل‌ونقل در پایی افزایش می‌یابد و اپراتورهای بندری و شرکت‌های بیمه بین‌المللی همکاری محتاطانه‌تر و پرهزینه‌تری با ایران خواهند داشت. این روند عملاً گلوگاه‌های تازه‌ای در مسیر صادرات و واردات ایجاد می‌کند و توان رقابتی تولیدکنندگان ایرانی را کاهش می‌دهد. در بعد بانکی نیز پیامدهای قابل‌توجهی پیش‌بینی می‌شود. فشارهای ثانویه در حوزه پیام‌سان سوئیفت باعث می‌شود که بانک‌های ایرانی با محدودیت‌های شدیدتری مواجه شوند. هزینه تراکنش‌های مالی بالایی در دوران تسویه‌ها طولانی‌تری می‌شود؛ مسئله‌ای که حتی امکان استفاده از اعتبار انسانی برای تأمین مالی را محدودتر از گذشته خواهد کرد. بدین ترتیب، نظام بانکی با چالش مضاعفی در مدیریت مبادلات خارجی روبه‌رو می‌شود. به گفته این کارشناس اقتصادی، تحریم‌های ناشی از اسنپ‌بک بر مشتریان کالاها، ایرانی هم‌اثرگذار است. بسیاری از خریداران در بازارهای آسیای شرقی یا کشورهای غربی با وابستگی مالی به نظام غرب فعالیت می‌کنند و ممکن است سفارشات خود را لغو یا تعلیق کنند. حتی اگر خرید ادامه یابد، درخواست تخفیف‌های بیشتر محتمل خواهد بود و ریسک معاملاتی افزایش می‌یابد. این شرایط فشار مضاعفی بر صادرات غیرنفتی ایران وارد می‌کند. او در نهایت یادآور شد که بنگاه‌های ایرانی به ماشین‌آلات چندمنظوره و قطعات الکترونیکی وارداتی وابسته‌اند و در شرایط جدید، اختلال در واردات و کندی خدمات پس از فروش امری اجتناب‌ناپذیر است. این مشکلات مستقیماً تولید را هدف قرار می‌دهد. با این حال، جیهانی خاطرنشان کرد که ایران در سال‌های گذشته تجربه قابل‌توجهی در مدیریت تحریم‌ها اندوخته و توانسته راهکارهایی برای ادامه فعالیت اقتصادی پیدا کند.

تهاتر با شرکای منطقه‌ای

حمیدرضا جیهانی، کارشناس بازار سرمایه، با اشاره به چالش‌های ناشی از اسنپ‌بک تأکید می‌کند که یکی از راه‌های کاهش فشار تحریم‌ها بهره‌گیری از تهاتر با شرکای منطقه‌ای است. به گفته او، استفاده از طرف‌های تجاری که آمادگی دارند پرداخت‌ها را از طریق اعضای محلی با نظام‌های تهاتری انجام دهند، می‌تواند بخشی از محدودیت‌های بانکی را جبران کند. این رویکرد به‌ویژه در حوزه کالاها، که مزیت نسبی و تقاضای پایدار دارند، اهمیت دوچندان می‌یابد. جیهانی همچنین ظرفیت‌های صادراتی ایران در حوزه خدمات مهندسی و دیجیتال را برجسته می‌داند. او معتقد است طی سال‌های اخیر بسیاری از جوانان ایرانی در فناوری اطلاعات، برنامه‌ریزی و حوزه‌های دیجیتال توانمند شده‌اند و این خدمات، کمتر در معرض محدودیت‌های تحریمی قرار دارند. در کنار این موارد، صادرات مواد خام و معدنی، کالاها، پایه پتروشیمی، فولاد، مس، سنگ آهن و آلومینیوم همچنان می‌تواند در بازارهای منطقه‌ای و بین‌المللی جایگاه خود را حفظ کند. به باور او، انعطاف‌پذیری در قیمت‌گذاری و استفاده از شبکه‌های واسطه‌ای تجاری، به‌ویژه ترانزیت، ابزاری برای تقویت صادرات ایران در شرایط محدودیت است. چنین راهکارهایی می‌تواند مسیر تازه‌ای برای حفظ جریان تجاری کشور در شرایط دشوار باشد.

ترکیب به‌روشنی نشان می‌دهد که معیشت بخش بزرگی از جامعه به کالاهایی وابسته است که باید از خارج تأمین شوند. در چنین شرایطی، کاهش واردات به هر قیمتی نه تنها خبر خوبی نیست بلکه می‌تواند تهدیدی برای امنیت غذایی و ثبات بازار داخلی باشد. افزون بر کالاهای اساسی، صنایع داخلی نیز به دلیل شکاف فناوریانه با کشورهای توسعه‌یافته به شدت به واردات مواد اولیه، تجهیزات و ماشین‌آلات وابسته‌اند. فعال شدن مکانیسم ماشه با محدودیت‌های بانکی و تحریمی، این زنجیره‌های حیاتی را در معرض اختلال قرار می‌دهد. تجربه سال‌های اخیر نشان داده که نوسانات ارزی، دشواری در تأمین قطعات و افزایش هزینه‌های حمل‌ونقل، توان رقابتی تولیدکنندگان ایرانی را کاهش داده و بسیاری از کارخانه‌ها را به سمت کاهش ظرفیت یا تعطیلی سوق داده است. این روند برای صنایع کوچک و متوسط، که قدرت مالی کمتری دارند، خطرناک‌تر است و می‌تواند موج تازه‌ای از بیکاری و رکود تولید در کشور ایجاد کند.

کاهش رقابت‌پذیری صادرات

صنایع داخلی ایران برای ادامه فعالیت ناگزیر از واردات انواع ماشین‌آلات سنگین، قطعات فنی و حتی اقلامی مانند ضایحه هستند؛ کالاهایی که تولید آن‌ها در داخل صرفه اقتصادی ندارد. اختلال در روند واردات این اقلام، علاوه بر ایجاد مشکلات عملیاتی برای صنایع، مستقیماً به افزایش هزینه تولید منجر می‌شود. بالا رفتن قیمت تمام‌شده، توان رقابت کالاها، ایرانی در بازارهای جهانی را کاهش می‌دهد و صادرات را در معرض خطر قرار می‌دهد. از سوی دیگر، محدودیت‌های بانکی ناشی از فعال شدن مکانیسم ماشه، مبادلات ارزی را دشوار می‌کند. تأمین مالی برای واردات کالاها، ضروری همچون دارو، تجهیزات پزشکی و مواد اولیه با موانع جدی در پرداخت و لجستیک مواجه خواهد شد. این شرایط هم بر قیمت داخلی تأثیر می‌گذارد و هم صادرات غیرنفتی را محدود می‌سازد. در نتیجه پیش‌بینی می‌شود کسری تراز تجاری کشور افزایش یابد و دسترسی ایران به منابع ارزی بیش از گذشته تضعیف شود.

ایجاد کانال‌های مالی جدید

ایران برای حفظ مبادلات تجاری خود ناگزیر به یافتن

همراه بوده است. فرود عسگری، رئیس کل گمرک، اعلام کرده حجم کل مبادلات غیرنفتی کشور در این مدت به ۵۴ میلیارد دلار رسیده که شامل ۲۶ میلیارد دلار صادرات و حدود ۲۸ میلیارد دلار واردات است. مقایسه این ارقام با مدت مشابه سال قبل نشان می‌دهد صادرات غیرنفتی از نظر وزنی شش درصد رشد کرده، اما ارزش دلاری آن تقریباً ثابت مانده است. در واردات نیز اگرچه از نظر وزنی دو درصد افزایش ثبت شده، اما ارزش آن ۱۵ درصد کاهش یافته است. به این ترتیب ایران در نیمه نخست امسال با بیش از ۱۰۰ کشور جهان مبادلاتی داشته، اما مجموع تجارت نسبت به سال گذشته کاهش یافته است. نیمه نخست سال ۱۴۰۳، حجم تجارت خارجی ایران ۵۹ میلیارد دلار بود که از آن ۳۳ میلیارد دلار واردات و ۲۶ میلیارد دلار صادرات تشکیل می‌داد. بنابراین افت اسمال، به معنای کاهش حدود پنج میلیارد دلاری تجارت خارجی در مقایسه با مدت مشابه سال قبل است. کارشناسان بخشی از این عقب‌گرد را ناشی از افت ارزش واردات می‌دانند. نگاهی به کارنامه سال ۱۴۰۳ نیز نشان می‌دهد ایران در حوزه غیرنفتی مجموعاً ۱۲۰ میلیارد دلار مبادله داشته که از این میزان، ۵۸ میلیارد دلار مربوط به صادرات و ۷۲ میلیارد دلار مربوط به واردات بوده است. این ارقام نسبت به سال ۱۴۰۲ رشدی بیش از ۱۱ درصد را ثبت کرده بودند؛ به‌طوری که صادرات ۱۵ درصد و واردات هشت درصد افزایش یافته بود. در همین سال، صادرات نفتی ایران نیز به ۱۱۶ میلیارد دلار رسید که بخش عمده‌ای از درآمدهای کشور را تشکیل می‌دهد. مقایسه روند سال‌های اخیر نشان می‌دهد هرچند در سال گذشته تجارت خارجی ایران با رشد همراه شد، اما نیمه نخست ۱۴۰۴ دوباره شاهد کاهش جدی بوده است؛ کاهش که می‌تواند نشانه‌ای از اثرگذاری فشارهای خارجی و محدودیت‌های ناشی از فضای تحریمی تازه باشد.

معیشت در گرو واردات

در نگاه نخست، کاهش سهم واردات غیرنفتی در نیمه نخست سال جاری می‌تواند به بهبود تراز تجاری تعبیر شود، اما جزئیات آمار خلاف این تصور را نشان می‌دهد. فهرست اقلام وارداتی سه‌ماهه نخست امسال بیانگر آن است که ذرت دامی، برنج، روغن آفتابگردان، دانه سویا، گندم و جو در صدر کالاهای وارداتی کشور قرار دارند. این

فعال شدن مکانیسم ماشه، چشم‌انداز مهمی را پیش روی تجارت خارجی ایران قرار داده است. اقتصاد ایران سال‌هاست به تک‌محصولی بودن و اتکای سنگین به صادرات نفت شناخته می‌شود و همین امر سبب شده بسیاری از تحلیلگران اسنپ‌بک را در مقایسه با تحریم‌های سختگیرانه آمریکا چندان مهم ندانند. استدلال آنان بیشتر بر پایه صادرات نفت شکل گرفته است؛ جایی که پیش‌بینی می‌شود با تداوم خرید چین و احتمال عدم تبعیت این کشور از محدودیت‌ها، سطح فعلی صادرات یعنی حدود یک میلیون و هشتصد هزار بشکه نفت خام حفظ شود. محسن پاک‌نژاد، وزیر نفت، نیز بر این باور است که در کوتاه‌مدت خللی جدی در این بخش ایجاد نخواهد شد. با این حال، ابهام اصلی در وفاداری سایر مشتریان ایران است. هند که به‌تازگی به جمع خریداران نفتی پیوسته، در شرایط فعال شدن ماشه ممکن است دچار تردید شود، زیرا روابط راهبردی این کشور با آمریکا در حوزه‌های نظامی، امنیتی و اقتصادی بسیار گسترده است و تضمینی وجود ندارد که دهلی‌نور در برابر فشارهای واشنگتن ایستادگی کند.

فاتر از نفت، آنچه در دوران پس‌اسنپ‌بک نگران‌کننده‌تر به نظر می‌رسد، وضعیت صادرات و واردات غیرنفتی ایران است. در حال حاضر چین، امارات و ترکیه بزرگ‌ترین شرکای تجاری کشورند و پس از آن عراق، پاکستان، آلمان، هند، روسیه و برخی کشورهای اروپایی قرار دارند. با این حال سهم کشورهایی چون روسیه و اعضای اتحادیه اروپا چندان قابل‌توجه نیست و سطح مبادلاتشان با ایران تنها حدود یک میلیارد دلار در صادرات و یک میلیارد دلار در واردات برآورد می‌شود. همین وابستگی محدود، خطر آن را بیشتر می‌کند که جز چین و روسیه، دیگر کشورها برای پرهیز از هزینه‌های سیاسی و مالی، ناچار به همراهی با تحریم‌های سازمان ملل شوند. در این میان، تراز تجاری ایران در بخش کالاهای غیرنفتی، حتی پیش از فعال شدن جدی مکانیسم ماشه نیز منفی بوده است؛ موضوعی که چشم‌انداز تجارت خارجی کشور را شکننده‌تر و آینده آن را به متغیرهای سیاسی و تصمیمات شرکای خارجی گره زده است.

کاهش ۵ میلیارد دلاری تجارت

جدیدترین آمار گمرک نشان می‌دهد تجارت خارجی ایران در شش‌ماهه نخست سال ۱۴۰۴ با افتی محسوس

“
فعال شدن مکانیسم ماشه، ایران را با چالش‌های متعددی مواجه می‌کند. از جمله مس، فولاد و فرآورده‌های معدنی، می‌تواند تا حدود سه میلیارد دلار کاهش یابد و صنایع کوچک صادراتی به دلیل محدود بودن ارتباطات بین‌المللی آسیب‌پذیر خواهند بود. همچنین صادرات پسته، زعفران، خشکبار، میوه و فرش دستباف محدود می‌شود و زیانی نزدیک به یک میلیارد دلار ایجاد می‌کند. صادرات شیلالت و آتری پرووری به اروپا کاهش می‌یابد و صادرات نرم‌افزار و خدمات آی‌تی نیز افت خواهد کرد. خدمات حمل‌ونقل زمینی به کشورهای همسایه کاهش می‌یابد و این کشورها جایگزین ایران در برخی مسیرها می‌شوند. سهم اروپا از تجارت با ایران کوچک‌تر می‌شود و بسیاری از کالاهای غیرنفتی تحت فشار محدودیت‌های بانکی و بیمه‌ای قرار می‌گیرند؛ به بیان دیگر، اثر فوری مکانیسم ماشه بیشتر بر کانال‌های مالی و بیمه‌ای است تا روی مخازن نفت که خریداران اصلی مانند چین همچنان به خرید ادامه می‌دهند. صنعت پتروشیمی نیز تحت فشار شدید قرار می‌گیرد. محدودیت‌های بانکی باعث دشواری نقل و انتقال ارز می‌شود و بسیاری از بانک‌های منطقه‌ای همکاری خود با ایران را متوقف می‌کنند. محدودیت‌های بیمه‌ای و حمل‌ونقل هزینه صادرات را بالا می‌برد و مشتریان آسیایی مانند هند و ترکیه به دلیل روابط اقتصادی گسترده با غرب خرید خود را کاهش می‌دهند و تنها چین و چند کشور کوچک‌تر به خرید ادامه می‌دهند. تخفیف‌های قیمتی بین ۱۰ تا ۱۵ درصد برای محصولات اصلی مانند متانول و اوره اجتناب‌ناپذیر است و رقبای منطقه‌ای مانند قطر، عربستان و امارات آماده‌اند جای ایران در بازار جهانی را پر کنند. کاهش ارزآوری پتروشیمی فشار بر زنجیره تأمین داخلی و پروژه‌های توسعه‌ای را افزایش می‌دهد و اثرات مالی و اقتصادی بر سرمایه‌گذاری‌های داخلی محسوس خواهد بود.

کانال‌های اثرگذاری مکانیسم ماشه بر پتروشیمی شامل محدودیت‌های مالی و بانکی، دشواری دریافت ارز، افزایش هزینه حمل‌ونقل به دلیل نبود بیمه بین‌المللی، اجبار به تخفیف قیمتی و کاهش دسترسی به بازارهای کلیدی است.

یادداشت
O P I N I O N

مرتضی دلخوش

کارشناس اقتصادی

راهکار مقابله با تحریم‌های جدید

ایران که بخش عمده درآمد خود را از فروش نفت و محصولات پتروشیمی تأمین می‌کند، در سال ۱۴۰۳ نزدیک به ۶۷ میلیارد دلار نفت و حدود ۱۳ میلیارد دلار محصولات پتروشیمی صادر کرده است. فعال شدن مکانیسم ماشه اگرچه صادرات نفت را به‌طور ناگهانی قطع نمی‌کند، اما هزینه‌های مرتبط با بیمه، حمل‌ونقل و خدمات بانکی را افزایش داده و قیمت واقعی دریافتی، مسیرها و صادرات غیرنفتی را تحت فشار قرار می‌دهد. ریسک، ناپایداری و تخفیف‌های قیمتی برای خریداران بیشتر می‌شود و صادرات غیررسمی از طریق کشتی‌های سایه و برخی کانال‌های عبوری محدود می‌گردد. بیمه گرانی که محموله‌ها را پوشش می‌دادند ممکن است تحت فشار قرار گرفته یا حق بیمه‌های خود را افزایش دهند که این امر هزینه صادرات را بالاتر و فشار تخفیف قیمت برای خریدار را شدیدتر می‌کند. صادرات صنعتی، از جمله مس، فولاد و فرآورده‌های معدنی، می‌تواند تا حدود سه میلیارد دلار کاهش یابد و صنایع کوچک صادراتی به دلیل محدود بودن ارتباطات بین‌المللی آسیب‌پذیر خواهند بود. همچنین صادرات پسته، زعفران، خشکبار، میوه و فرش دستباف محدود می‌شود و زیانی نزدیک به یک میلیارد دلار ایجاد می‌کند. صادرات شیلالت و آتری پرووری به اروپا کاهش می‌یابد و صادرات نرم‌افزار و خدمات آی‌تی نیز افت خواهد کرد. خدمات حمل‌ونقل زمینی به کشورهای همسایه کاهش می‌یابد و این کشورها جایگزین ایران در برخی مسیرها می‌شوند. سهم اروپا از تجارت با ایران کوچک‌تر می‌شود و بسیاری از کالاهای غیرنفتی تحت فشار محدودیت‌های بانکی و بیمه‌ای قرار می‌گیرند؛ به بیان دیگر، اثر فوری مکانیسم ماشه بیشتر بر کانال‌های مالی و بیمه‌ای است تا روی مخازن نفت که خریداران اصلی مانند چین همچنان به خرید ادامه می‌دهند. صنعت پتروشیمی نیز تحت فشار شدید قرار می‌گیرد. محدودیت‌های بانکی باعث دشواری نقل و انتقال ارز می‌شود و بسیاری از بانک‌های منطقه‌ای همکاری خود با ایران را متوقف می‌کنند. محدودیت‌های بیمه‌ای و حمل‌ونقل هزینه صادرات را بالا می‌برد و مشتریان آسیایی مانند هند و ترکیه به دلیل روابط اقتصادی گسترده با غرب خرید خود را کاهش می‌دهند و تنها چین و چند کشور کوچک‌تر به خرید ادامه می‌دهند. تخفیف‌های قیمتی بین ۱۰ تا ۱۵ درصد برای محصولات اصلی مانند متانول و اوره اجتناب‌ناپذیر است و رقبای منطقه‌ای مانند قطر، عربستان و امارات آماده‌اند جای ایران در بازار جهانی را پر کنند. کاهش ارزآوری پتروشیمی فشار بر زنجیره تأمین داخلی و پروژه‌های توسعه‌ای را افزایش می‌دهد و اثرات مالی و اقتصادی بر سرمایه‌گذاری‌های داخلی محسوس خواهد بود.

کانال‌های اثرگذاری مکانیسم ماشه بر پتروشیمی شامل محدودیت‌های مالی و بانکی، دشواری دریافت ارز، افزایش هزینه حمل‌ونقل به دلیل نبود بیمه بین‌المللی، اجبار به تخفیف قیمتی و کاهش دسترسی به بازارهای کلیدی است.

جایگاه ویژه شستا

فناوری اطلاعات، ترابری دریایی، مالی و کشاورزی فعال است و تجربه مدیریت تحریم‌ها پس از ۲۰۱۸ آن را به الگویی برای سایر بخش‌ها تبدیل کرده است. با وجود چالش‌هایی مانند دخالت‌های دولتی و محدودیت‌های تحریمی، شستا توانسته خودکفایی در بسیاری از محصولات ایجاد کند. صورت‌های مالی ۱۲ ماهه منتهی به خرداد ۱۴۰۴ نشان دهنده سود خالص ۲۹ هزار میلیارد تومانی با رشد ۹ درصدی و پرداخت ۱۷۸ ریال به ازای هر سهم است. عملکرد شستا در دوران فعال‌سازی مکانیسم ماشه و اثر مثبت آن بر شاخص بورس نشان می‌دهد حمایت از بنگاه‌های بزرگ و بهره‌گیری از ابزارهای مالی هوشمند می‌تواند تولید کشور را در شرایط تحریمی حفظ و تقویت کند.

کارشناسان اقتصادی بر لزوم حمایت جدی از بنگاه‌های کوچک و متوسط تأکید دارند تا این واحدهای تولیدی با توان مالی محدود، در معرض تعطیلی قرار نگیرند. ایمان زنگنه پیشنهاد می‌دهد دولت بسته‌ای هدفمند در دو محور کوتاه‌مدت و بلندمدت طراحی کند و بانک مرکزی با تخصیص‌های ارزی، نگرانی تولیدکنندگان را کاهش دهد. همچنین، استفاده از ابزارهای مالی مانند اوراق گام و تأمین مالی زنجیره تولید می‌تواند جریان نقدینگی این صنایع را تضمین کرده و مانع توقف تولید شود. در کنار این اقدامات، هلدینگ شستا نقش ضربه‌گیر تحریم‌ها را برای دست کم ۱۰ درصد صنایع و شرکت‌های بورسی ایفا می‌کند. شستا در ۹ صنعت اصلی از جمله نفت، گاز، پتروشیمی، داروسازی، معدن، سیمان، تولید برق،